

dakako moji jer sam pismo napisao na brzinu, u savjetovanju samo s jednim ili dva člana Povjerenstva, da se obavi jedan posao koji je trebalo obaviti što prije kako bi se moglo početi pripremati novo izdanje. Nisam išao za potanjim obrazlaganjima jer sam mislio da je stručnjacima jasno što je posrijedi, da je jasno da su to samo načela, a njihovu će konkretnu primjenu izraditi autori pravopisa po svojem stručnom znanju. Zato je npr. bespredmetan prigovor iznesen u javnosti: ako strjelica, onda treba i prijedložiti. Naime u pismu jasno piše: "Gdje danas nije vidljivo da je bio jat, piše se i govori kako jer uobičajeno: repa, rezati, trebati...", a to onda znači i predložiti. Da sam znao kako će ta problematika izazvati buru i da se ni stručnjaci neće u svemu snaći, pismo bih pažljivije napisao. Kako je sada zaista potrebna daljnja rasprava, u idućem broju tiskat ćemo odgovore ustanova kojima je upućen dopis.

SAZETAK

Stjepan Babić, sveuč. prof. u m., Zagreb
UDK 801.1:808.62, pregledni članak,
primljen 4. 1. 1993., prihvaćen za tisak 15. 1. 1993.

Matica Hrvatska Language Commission and Croatian Orthography

The author reviews topical problems in Croatian orthography, and lists the institutions which participate in the current discussion.

O SILAZNOM NAGLAŠAVANJU NEPOČETNOG SLOGA

Stjepan Vukušić

Hrvatsko novoštokavsko naglašavanje na obje svoje razine - organskoj i književnojezičnoj - ima opće norme koje određuju razdiobu prozodijskih počela s obzirom na početni, dočetni i jedini slog, te na srednje slogove. Po tim normama na prvom se slogu mogu pojaviti obje prozodijske intonacije, tj. kratkouzlazni i dugouzlazni naglasak, a posljednji slog ne može biti naglašen. Svi slogovi mogu biti dugi ili kratki, a jedini je slog intoniran silazno. To je u središtu sustava i globalno vrijedi za sve vrste riječi osim uzvika.

Pravilo o prvome slogu nije nimalo prijeporno kao ni pravilo o dužini slogova, pa ni ono o jedinom slogu, no ograničenja koja se tiču nepočetnih slogova imaju u hrvatskom književnom jeziku svoje iznimke. One jesu rubna pojava, ali nisu zanemarive. Budući da se te naglasne iznimke javljaju kao određive skupine riječi - vlastita imena, posuđenice - ali i nadilaze razinu leksičkoga naglaska ulazeći u tvorbu i naglasnu tipolo-

logiju, može se slobodno reći da se ograničenja o intonaciji u nepočetnom slogu s gledišta hrvatskoga književnog jezika mogu uzeti samo uvjetno.¹

Za vlastita imena lako utvrđujemo prozodijsku intonaciju u nepočetnom slogu: Austrâlija, Mezopotâmija, Banjôle, Baticêli, Montevidêo. Slično je sa stranim jezično neusvojenim riječima: asistênt, dirigênt, kondomînij, a tako i s određenim brojem tvore-nica: polurôđâk, ranorânilac, gornjokârlovačkî, poljoprîvrednik... Dakako, u ovom je obzoru posebno zanimljiv genitiv množine imenica muškog i srednjeg roda koje imaju dugouzlazni naglasak na penultimi i nepostojano *a* (imenice srednjeg roda takvo *a* imaju samo u genitivu množine): Dalmatînac-Dalmatînacâ, ĉudotvôrac-ĉudotvôracâ, iskústvo-iskústavâ, povjerenîstvo-povjerenîštavâ. Takav je naglasak genitiva množine u hrvat-skom organskom i književnojezičnom naglašavanju najprošireniji, pa je vrijedno razmo-triti i njegov normativni status, povezujući ga, razumije se, s dvama drugim naglasnim modelima koji također imaju ne samo lijepe izgledе kao normirane prozodijske vrijed-nosti nego je jedan od njih - Dalmâtînacâ, ĉudôtvôracâ, iskústavâ, povjerenîštavâ - već dosad jedini potvrđen u propisanoj normi, a drugi je - Dalmatînacâ, ĉudotvôracâ, iskústavâ, povjerenîštavâ via facti ušao u uporabnu normu. Uz to su oba u skladu s općim propisom. Sve to nalaže da se točnije odredimo prema prozodijskoj silaznoj into-naciji u nepočetnom slogu. No pođimo redom.

Što se tiče vlastitih imena, neizbježne su naglasne dublete npr. Perûško i Pèruško, Puntêra i Puntéra (Pùntêra) jer se ne može smatrati naglasnom pogreškom izvorno naglašavanje svoga imena ili prezimena, a tako ni svoga rodnog mjesta, ali će se opet teško sva jezična zajednica navesti na to da vlastita imena svih ljudi i svih krajeva naglašava mimo pravila i tendencija koje vrijede u standardnoj prozodijskoj svijesti.

Glede određenih složenica i izvedenica kakve su npr. primoprêdaja, kupoprêdaja, polurôđâk, novoizabrân... ne bi trebalo biti naglasnih teškoća jer je ta pojava već našla svoje mjesto u književnom jeziku.

I strane će se riječi naglašavati različno: jedni će govoritelji književnoga jezika i dalje ostvarivati silazne naglaske u nepočetnom slogu: karburâtor, dirigênt, no to ne znači da će se novoštokavski ostvaraji infôrmatôr, producent smatrati prozodijskom pogreškom.

Zbog svoga tipološko-morfološkog značaja posebno objašnjenje s normativnoga gledišta zasluđuje dugosilazni naglasak na nepočetnom slogu u genitivu množine. To jest otklon od novoštokavskoga propisa, ali je također istina da je neprenesen dugosilazni naglasak na prethodni kratki slog ona staroštokavska pozicija koja posljednja dolazi na red po susljednosti novoštokavskog prenošenja naglasaka. Zato se i zapadni dijalekt u kojemu je model Dalmatînacâ najprošireniji opet smatra novoštokavskim. Ali, što se tiče

1 Vidi: Stjepan Vukušić, O naglascima zemljopisnih imena u hrvatskom književnom jeziku, Onomastica Jugoslavica, JAZU, Razred za filologiju, Zagreb 1982., str. 369.; Ivo Škarić, Fonetika hrvatskoga književnog jezika, u djelu: Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika, Djela HAZU, Razred za filološke znanosti, Knj. 63, Zagreb, 1991., str. 324.

normiranja naglasaka u književnom jeziku, valja ponoviti da se s tim najproširenijim naglasnim uzorkom natječu za mjesto u književnom jeziku još dva lika s podjednakim šansama. To su likovi Dalmatīnācā, čudōtvōrācā, iskūstāvā, povjerēnīštāvā i Dalmatīnācā, čudōtvōrācā, iskūstāvā, povjerenīštāvā.

Sad se sav problem svodi na pitanje hoće li se u hrvatsku normu uzimati naglasne dublete i triplete (kad je to krajnje potrebno) ili će se pokušavati samo s jednim naglasnim rješenjem. U prvom je slučaju sve jasno: sva tri lika treba smatrati standardnima; u drugom se slučaju treba odlučiti za jednu od tri podjednako valjane mogućnosti. Naime, uzorak je Dalmatīnācā, čudōtvōrācā, iskūstāvā, povjerēnīštāvā već davno ušao u propisanu normu, ima živu osnovicu u govoritelja hrvatskoga jezika u dijelovima Dalmacije, u Bosni i Hercegovini, novoštokavski je i po tom u skladu s općim propisom; nepovoljnost mu je u tome što je dio deklinacijskoga uzorka s neistoslogovnom preinakom naglasaka i što ima s gledišta hrvatskoga jezika relativno usku startnu podlogu. Uzorak je Dalmatīnac-Dalmatīnācā, čudōtvōrac-čudōtvōrācā, iskūstvo-iskūstāvā, povjerenīstvo-povjerenīštāvā najprošireniji i predstavlja malne općehrvatsku naglasnu vrijednost. Susrećemo ga u organskoj osnovici Dalmacije, Hercegovine, Like i Hrvatskog primorja, Posavine² itd. a uvelike i u književnojezičnoj priopćajnoj praksi: u prilog mu baš ne ide to što nije novoštokavski i što je dosad bio izvan norme. Treći je uzorak Dalmatīnac-Dalmatīnācā, čudōtvōrac-čudōtvōrācā, iskūstvo-iskūstāvā, povjerenīstvo-povjerenīštāvā. On ima znatno užu organsku osnovicu: može se čuti u Stinici kod Senja, na području Županje i na jugu i jugozapadu Istre.³ Taj je uzorak nepreinačena naglasaka mnogo češći u književnom jeziku nego u startnoj podlozi jer mu određenu snagu daje tendencija rasterećivanja sustava dokidanjem preinaka - istoslogovnih i posebno neistoslogovnih.

Da bi se vidjeli čestotni odnosi triju uzoraka, navodi se ovdje ishod osluškivanja genitiva množine takvih imenica u realizaciji devetnaest informanata:

počētākā (8),	počētākā (9),	pōčētākā (2)
Dalmatīnācā (9),	Dalmatīnācā (8),	Dalmātīnācā (2)
parlamentārācā (9),	parlamentārācā (7),	parlamētārācā (2) ⁴
sveučilištārācā (8),	sveučilištārācā (8),	sveučilištārācā (1)
iskūstāvā (9),	iskūstāvā (8),	iskūstāvā (1)
prijatēljstāvā (7),	prijatēljstāvā (10),	prijātēljstāvā (0)
povjerenīštāvā (7),	povjerenīštāvā (5),	povjerēnīštāvā (1).

2 Stjepan Ivšić u radu Današnji posavski govor, Rad 196, 1913, str. 124-254; 197, 1913, str. 9-138 navodi Semēljācā, Tomašīnācā, rebārācā. To je na istom razvojnem tijeku jer se ~ zakonito razvija u ˘.

3 Primjeri: pet zadātki, puno Dalmatīnci. Startni govoritelj takvih likova mijenja u književnom jeziku oblik, ali ne i naglasak.

4 Naglasci informanata, različni od onih što su ovdje sustavni, nisu uzeti u obzir.

Kakav se zaključak nameće iz svega rečenog?

Prvo, silazna je intonacija u nepočetnom slogu za hrvatski književni jezik stvarnost koja se nikako ne može zanemariti. Drugo, ne može se zanemariti ni činjenica da za gotovo sve navedene slučajeve silazne prozodijske intonacije u nepočetnom slogu postoje i valjana novoštokavska rješenja. Ona su već stekla svoje mjesto u književnom jeziku. Zato ostaje samo mogućnost da se prihvate dublete ili triplete kada god to nalažu situacije kakva je s imenicama Dalmatinac, čudotvorac, iskustvo, povjereništvo... Svako bi drukčije rješenje moglo značiti istiskivanje ili onoga što govori većina ili onoga što je već steklo čvrst status u hrvatskoj prozodijskoj normi. A jedno bi i drugo bilo samo na štetu hrvatskomu jeziku.

SAŽETAK

Stjepan Vukušić, Pedagoški fakultet, Pula

UDK 801.612:808.62, stručni članak,

primljen 10. studenoga 1992., prihvaćen za tisak 30. studenoga 1992.

On the Falling-Tone Accentuation of Non-Beginning Syllables

The author argues for the recognition of falling-tone accentuation on the non-beginning syllable in the Croatian literary language at least as a doublet corroborating this with the usage of the majority of speakers.

IMATI I POSJEDOVATI: ISTOZNAČNICE?

Ljiljana Šarić

Pisci novinskih članaka, bježeći od jednoličnosti, ponekad nastoje zamijeniti riječ ili riječi koje se u tekstu više puta ponavljaju sličnoznačnim ili isto- značnim riječima. To je vrijedan pokušaj osvježanja teksta, ako je umjestan. Neke su riječi istoznačne samo u svijesti pisca, ali se njihova značenja mogu manje ili više razlikovati. Tako je netko uočio i često pojavljivanje glagola *imati* u usmenom i pisanom priopćavanju. I dosjetio se tobožnje istoznačnice: glagola *posjedovati*, pa nastaju rečenice poput ove: *Posjedovali su nadu u (što)*.

Drukčiji je problem postojanje glagola *imati* u sintagmama koje se mogu jedno- stavno preoblikovati i bez njega nositi jednaku obavijesnost: *Taj čin ima za njih veliko značenje / Taj im čin mnogo znači. Imali su želju za životom / Željeli su živjeti*.

Vratimo se na problematičnu rečenicu i *posjedovanje nade*. Može li se u sličnim rečenicama upotrijebiti glagol *posjedovati* ili bi ga bolje bilo zamijeniti nekim glagolom

sličnog značenja? (Dodajmo da je rečenicu najbolje preoblikovati u jednostavan izričaj: *Nadali su se.*)

Da bismo donekle osvijetlili značenja navedenih glagola, razmotrit ćemo položaj prividno istoznačnih izraza *imati*, *držati*, *posjedovati*, *biti vlasnik* u pravnoj terminologiji oslanjajući se na pojmove iz rimskog prava.¹

Glagol *imati* terminološki je najneodređeniji. *Habere rem* znači imati određenu stvar u vlasništvu, biti vlasnik; držati neku stvar u posjedu. U suvremenijem nazivlju pojavljuje se uopćeno u značenju *biti imućan*, *biti okružen čime*. Značenje nekih izvedenica stabilnije je: *imanje* znači *posjed*, tj. vlasništvo nad zemljom i ostalim što je na zemlji (kućom, stajom i dr.), poljoprivredno dobro, gospodarstvo (u razgovornom jeziku običniji je naziv *imanje*, u pravnom *posjed*). *Imovina* označuje ukupnost onoga što posjeduje pravna i fizička osoba. (*Imalac* je onaj koji nešto ima, u konkretnom ili apstraktnom smislu.) Rjeđa je riječ *imetak* (uglavnom znači ukupnost pojedinačnih materijalnih dobara manjeg opsega - predmeta).

Glagol *držati* u pravnom smislu znači imati na brizi, na njegovanju, na čuvanju nešto što pripada nekomu drugomu, imati privremeno bez prava korištenja, raspolaganja nečim što može pripadati bilo komu drugomu, pravnoj ili fizičkoj osobi. Imenica *držalac* označuje onoga koji ima status da nešto drži, čuva, evidentira i sl. i podliježe posebnim pravilima svojega postupka držanja, čuvanja i evidentiranja. Pojam *detecija* (*naturalis possessio*) označuje pojavu kad netko - *detentor* - (*imalac*, držalac stvari) drži stvar za drugoga, on ima samo jedan od elemenata koji čine posjed. Tako prodavatelj može biti obvezan da stvar čuva do časa predaje kupcu, u tom razdoblju odgovara za njezino oštećenje, odnosno uništenje.

Possessio (*posjed*) jest stvarna, činjenična vlast nad tjelesnom stvarju, spojena s voljom da se ona drži samo za sebe, uključuje dva bitna elementa: *corpus* - fizičko držanje stvari i *animus possidendi* (volju da se zadrži stvar), element koji nedostaje detentoru. Samo fizička stvar može biti predmetom posjeda, neovisno o tome ima li posjednik i pravo na posjed, osnovu stjecanja vlasništva. U posjed se može uzeti stvar koja nije imala vlasnika ili ju je vlasnik napustio (može biti stečen i silom). *Posjednik* je osoba koja ima posjed određene stvari, stekla ga je postojanjem obaju elemenata, u nekim slučajevima može značiti i posjed prava (*quasi possessio*). On uživa pravnu zaštitu (*interdictum*). Posjednik stječe posjed po određenoj pravnoj osnovi (kupoprodajom, darovanjem i sl.) i ne može jednostrano izmijeniti pravnu osnovu svojeg posjedovanja. U suvremenijem nazivlju imenica *posjed* označuje nepokretno imanje većeg opsega (kuća ili zemlja). *Posjednik* je onaj koji posjeduje nepokretno imanje, odnosno imanja, a *posjedništvo* stanje posjednika. Česti su pravni termini *posjedovni odnosi* i *posjedovno pravo* (skup prava na posjed i prava u svezi s posjedom, prava nečim uvjetovana i ograničena). U hrvatskom jeziku primjećuje se težnja da se za dobra duhovna i nematerijalna upotrijebi riječ *svojina*.

1 Ante Romac: *Rječnik rimskôg prava*, Informator, Zagreb, 1975.